

KUR'AN KURLARINA GİDEN KADINLARIN DİNDARLIK ALGILARI: NORMATİF VE POPÜLER DİNDARLIK ÜZERİNE NİCEL BİR ÇALIŞMA

Abdulkadir ÇEKİN (*)

Öz

Bu araştırmanın amacı, Kur'an kursuna devam eden kadın öğrencilerin normatif ve popüler dindarlık tipolojilerine göre dindarlık algılarını analiz etmektedir. Çalışma, 2012-2013 öğretim yılında Kastamonu il merkezindeki iki Kur'an kursuna devam eden 156 kadın öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Genel tarama modelinde yürütülen araştırmada, veri toplama aracı olarak "Dini Yönelim Ölçeği" kullanılmıştır. Çoştı (2009) tarafından geliştirilen ölçek 37 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin güvenirlik değeri 0.87'dir. Yapılan çalışma sonunda, Kur'an kursuna giden kadınların dindarlık algılarının normatif yönde eğilim gösterdiği, bu eğilim üzerinde yaş ve meslek değişkenlerinin etkili faktörler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, normatif ve popüler dindarlık, Kur'an kursu, kadın, nicel araştırma

The Religiosity Perceptions of Koran Course Students: A Quantitative Study on Normative and Popular Religiosity

Abstract

The purpose of this study is to analyze the religiosity perceptions of Koran course students regarding the typologies of normative and popular religiosity. This study was performed on 156 students in two Koran courses in Kastamonu. General scanning method was used in this research; the data has been obtained by conducting lykert-type scale questionnaires including 37 items. Measurement tool used is called "The Religious Orientation Scale" developed by Çoştı (2009). The value of the overall reliability of measurement instrument is .87. As a result of this study, it was found that, the religiosity perceptions of Koran course students have a tendency towards the normative religiosity; age and profession are the effective factors on this tendency.

Keywords: Religiosity, normative and popular religiosity, Koran course, student, quantitative research

*) Yrd. Doç. Dr.; Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, (e-posta: acekin@kastamonu.edu.tr)

Giriş

Toplumsal hayatı etkileyen bir kurum olarak din, büyük oranda bireyin içinde yaşadığı toplumun yapısına bağlı olarak tecrübe edilmektedir. Din toplumsal alanda semboller, değerler, imgeler yoluyla tezahür etmekte ve bireylerin, bu sembollerle etkileşimi ölçüsünde dindarlık eğilimleri ve tipolojileri oluşmaktadır (Günay, 2006, s. 1).

Dindarlık yaşama ve hissetme bakımından bireysel, etkileri açısından da sosyal bir olgudur. Başka bir deyişle bireysellik yönüyle öznel bir karaktere sahip olan dindarlık, sosyal tezahürleri bakımından nesnel ve gözlenebilir bir yapı arz etmektedir (Onay, 2004, s. 197). Bu bağlamda toplumsal konuları inceleyen sosyal bilimciler, dindarlığa büyük önem atfetmektedir. Bunun yanında dindarlık kavramının nasıl tanımlanacağı ve bu kavramın nasıl kullanılacağı konusunda tam bir birliktelik de sağlanamamıştır (Mehmedoğlu, 2004, s. 30).

Hiemelfarb'a göre dindarlık, bir kişinin mensubu olduğu dine ait ilgilerle, inançlarla veya faaliyetlerle meşgul olma düzeyidir (Yıldız, 2006, s. 83). Günay (2006, s. 22-23) dindarlığı, "Kutsal olanın yahut onun özel bir formu olmak itibarıyla belli bir dinin muayyen zaman ve şartlarda belli kişi, grup ya da toplum tarafından yaşanması" şeklinde ifade etmektedir. Benzer şekilde Uysal da (2006, s. 74), "İnançlı ya da her hangi bir dine mensup kişilerin dini yaşantıları" şeklinde bir dindarlık tanımı yapmaktadır.

Köktaş (1993, s. 62-63) dindarlığın, "Empirik bir konu olabilen, insanın mensup olduğu grubun uzlaşmasına uygun dini olarak nitelenebilen tutum, tecrübe, davranış tarzlarının bütünü" olarak algılanabileceğini ifade etmektedir.

Subaşı (2002, s. 24) çeşitli tanımlardan yola çıkarak dindarlığı, "Bireyin dinsel yapısıyla kurduğu bağlılık düzeyinin öznel ifadesi" olarak tanımlamaktadır. Okumuş'a (2002, s. 195) göre dindarlık, "İnsanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dini tutum, deneyim ve davranış biçimi, yani inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç, bilgi, tecrübe, duygu, ibadet, etki organizasyon gibi boyutları olan bir olgudur." Akgül (2004, s. 23) ise dindarlığı, "Hayattan zevk alma ve mutluluk ile içi içe gerçekleşen inanç, duygu, algı ya da tutum ve davranışların bütünlüğü" şeklinde ifade etmektedir. Görüldüğü gibi burada dile getirilen birçok tanım ve kavramlaştırmalar, dindarlığın çeşitli boyutları esas alınarak yapılmıştır.

Dindarlık kavramının anlaşılması için dindar insanın kim olduğu ya da dindar olmanın ne anlama geldiğine de bakılmalıdır. Bilgin (2003, s. 195) dindar olmayı, "Dini yaşama hali" şeklinde tanımlarken, dindarlığın kişinin özel hayatında veya kamusal alanda dini kural ve ritüelleri uygulaması ile kendini gösterdiğini vurgulamaktadır. Ona göre dindar, hayata bakışı ve yaşam tarzı olarak "din"i referans alan ve dinî emir ve yasakları yerine getirme gayretinde olan kişidir. Mehmedoğlu (2004, s. 36) ise dindar insanın, "Her türlü davranışının sebebendirilmesinde dini motiflerin etkisi altında davranışta bulunan kişi" olduğunu belirtmektedir. Dindar, varlığı, değerler âlemi olarak görür; çünkü o, âleme duygularıyla değil kalp ve vicdan gözüyle bakar. Kısacası hem Bilgin hem de Mehmedoğlu dindar insanın, inandığı dinin emir ve yasaklarını yerine getiren ya da yerine getirmeye çalışan kişi olduğunu belirtmektedirler.

Dindarlık kavramının tek ve kapsayıcı bir tanımı olmadığı gibi, onun tek bir kaynaktan beslendiğini söylemek de oldukça zordur. Çünkü yapılan çalışmalar göstermiştir ki dindarlık oldukça farklı kaynaklardan beslenerek şekillenen bir olgudur. Russell, dindarlığın temel kaynağı olarak korku duygusunu ön plana çıkartmaktadır. Ona göre korkular; doğadan, diğer insanlardan ve bireyin kendisinden kaynaklanmaktadır (Kayıklık, 2002, s. 28-32). Vergote, sıkıntılı insanların bir dine inanıp bağlanmakla, bir yönüyle emniyet ve güvenlik içerisinde olmayı arzuladıkları için dinin insanda güven duygusu oluşturduğunu söylemektedir (Yapıcı ve Kayıklık, 2005, s. 179). Benzer şekilde Spilka ve arkadaşları bireyin karşılaştığı güçlükleri kontrol edebilecek yetenekte olmamasının veya mevcut güçlükler hakkında yeterli bilgiye sahip bulunmamasının, dine yönelişin temel motiflerinden olduğunu söylemektedir (Pargament, 2003, s. 224).

W. James, yaptığı çalışmalar sonucunda dinin ve dindarlığın temelini duyguya dayandırmakta ve dini duyguyu, dini bir objeye bağlanma olarak ele almaktadır. Burada söz konusu olan bu bağlanma duygusu, bireyde yoğun olarak hissedildiğinde, dini tecrübe ortaya çıkmakta ve böylece tecrübe anında kişi duygusal yoğunluğun normal sınırlarını aşarak, hayatın kaynağı olan görünmez bir güçle iletişime geçmektedir (Yapıcı, 2004, s. 175). James'e göre bu görünmez güç, kendisine karşı korku, saygı ve bağlılık duygusu hissedilen Allah'tır. (Şentürk, 1997, s. 71). James ile aynı görüşü paylaşan Schleiermacher de dinin sadece dini duygudan ibaret olduğunu savunmakta ve dindarlığın kaynağını doğrudan doğruya yüce varlığa yönelme ve O'na bağlanma duygusuna dayandırmaktadır (Yavuz, 1982, s. 95-96).

Dindarlığı ölçme, özel yöntem ve teknikler kullanılarak bir kişinin dindarlık düzeyini belirlemek ve varılan sonucu rakamsal değerlerle ifade etmektir. Bu tür çalışmalarda, hedeflenen amaca yönelik geliştirilen ölçekler kullanılmaktadır. Dindarlık düzeyi, ölçüğün hedeflediği amaç doğrultusunda kişilerin ne kadar dindar olduğunu gösteren rakamsal ifadedir (Onay, 2004, s. 45). Batı'da dindarlık ölçme girişimleri, her ne kadar 1940'lı yıllara kadar geri götürülebilse de 1960'lı yıllardan itibaren ileri ölçüm tekniklerinin kullanılmaya başlanmasıyla hız kazanmıştır (Onay, 2004, s. 43). Ülkemizde ise dindarlık ölçme çalışmaları Taplamacıoğlu (1962), Fırat (1977) ve Mutlu'nun (1989) alan araştırmalarıyla başlamıştır. Ülkemizdeki dindarlık ve buna ilişkin çalışmaların akademik ve entelektüel şablonu Batı'da yapılan araştırmaların dönüştürülerek uyarlanmasından ibarettir (Subaşı, 2002, s. 20). Bu nedenle, Türkiye'de dindarlık çalışmaları teorik, epistemolojik ve metodolojik bir özgünlük sorunu yaşamaktadır (Günay, 2006, s. 49; Subaşı, 2002, s. 21).

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde dindarlık ölçümlerinde; tek boyutlu, iki boyutlu ve çok boyutlu olmak üzere üç farklı ölçme yaklaşımının kullanıldığı görülmektedir (Yıldız, 2001; Onay, 2004). Her bir yaklaşım, dini olguların insan topluluklarındaki çok çeşitli şekil ve boyutlarını açıklamak ve ortaya koymak adına farklı tipolojiler geliştirmişlerdir. Bu dindarlık tipolojileri, insanların çeşitli şekillerde ortaya çıkan dini hayatlarındaki farklılıkları gösterebilmek için kullanılmaktadırlar. Geliştirilen bu tipolojilerden birisi normatif ve popüler dindarlıktır.

Normatif ve Popüler Dindarlık

Dinin, bireylerin sosyal davranışları üzerindeki etkisi, içinde yaşanılan toplumun yapısına bağlıdır. Dinle ilgili bilgiler soyut özellik arz ettiği için ancak bir sembol ya da bir imge aracılığıyla bilince sunulabilmektedir (Arabacı, 2003, s. 44). Dini inanç, tutum ve davranışlar ise bireyde, dini kültür unsurlarıyla olan etkileşimiyle oluşmaktadır. Dinin sosyalleşmesinde, dini öğretilerin sembolik gücü yanında, sosyalleşme sürecinin gerçekleştiği ortamın bağlamsal özellikleri de etkili olmaktadır. Çünkü birey süregelen bir toplum içerisinde varlığını devam ettirmektedir. Din de kimi zaman söz konusu toplumun alışkanlıklarını değiştirmek, kimi zaman da dönüştürmek suretiyle toplumsal tezahürünü gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla, toplumsal alanda yaşanan din/dindarlık biçimine, hem dini bilginin özgün epistemik unsurları, hem de toplumun alışlagelen ritüellerinin izdüşümleri bazen eşit, bazen de farklı boyut ve derecelerde yansiyabilmektedir (Çoştu, 2009).

Toplumun dinsel yaşayış biçiminde, kaynağı, bütünüyle dini bilgi ve öğretilere dayalı hususlar olabileceği gibi, toplumun daha önceki alışkanlıkları ya da ritüelleriyle ilintili hususlar da gözlemlenebilmektedir. Buna göre, kaynağı itibariyle kitabî bilgiye dayalı dini yönelim ile halk arasında yaygın, itibar gören ve alışlagelmiş ritüellere bağlı dini yönelim olmak üzere analitik olarak ikili bir sınıflama yapılmaktadır. Birincisi, normatif dindarlık (Günay, 2006, s. 520-521), ikincisi ise popüler dindarlık (Arslan, 2004, s. 53-67) olarak isimlendirilmektedir.

Normatif dindarlık, bireyin dinsel yaşayış biçimini belirleyen öğelerdeki yönelim objesinin, o dinin temel itikâdî, amelî ve ahlakî öğretilerinden oluşmasını ifade etmektedir. Popüler dindarıktan kastedilen ise yönelim objesinin kaynağının, çoğunlukla toplumun alışlagelen dini/mistik ritüellerinden oluşmasıdır (Çoştu, 2009). Dindarlık özü itibariyle belli bir dinin tecrübe edilmesi sonucu beliren bir olgudur. Bununla birlikte, toplum içerisinde kimi zaman bütünüyle dini epistemolojiden bağımsız, kimi zaman da dini formasyona dayalı olup, zamanla toplumun alışkanlıklarıyla bütünleşmiş ve özgün temellerinden ayrılmış dini/mistik tarzda uygulamaların da olduğu bilinmektedir. Örnek olarak nazar, muska, cin çarpması, fal, büyü, türbelerde dilekte bulunma, çaput bağlama gibi hususlar zikredilebilir. Bu ve benzeri uygulamalar, halk arasında oldukça yaygındır ve itibar görmektedir. Bunlar, özü itibariyle dini temele dayanmasalar da halkın mistik duygularına hitap etmeleri nedeniyle dinsel bir yapı özelliği taşımaktadırlar (Çoştu, 2009).

Amaç

Bu araştırmanın amacı; Kur'an kursuna devam eden kadın öğrencilerin normatif ve popüler dindarlık tipolojilerine göre dindarlık algılarını analiz etmektedir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Kur'an kursuna devam eden kadın öğrencilerin dindarlık algıları (normatif ya da popüler) ne yöndedir?

2. Kur'an kursuna devam eden kadın öğrencilerin dindarlık algıları, yaş değişkenine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
3. Kur'an kursuna devam eden kadın öğrencilerin dindarlık algıları, eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
4. Kur'an kursuna devam eden kadın öğrencilerin dindarlık algıları, meslek değişkenine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

Yöntem

Bu araştırma için genel tarama modeli tercih edilmiştir. Bu model, çok sayıda elemandan oluşan evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tamamı ya da ondan alınacak bir örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir. Bu yöntemle yapılan araştırmalarda ilişkiler, inanışlar, görüşler, davranışlar, gelişmekte olan yön ve eğilimler üzerinde durulurken, mevcut durum olduğu gibi ortaya konulmakta, soruna ilişkin mevcut durum herhangi bir müdahale olmaksızın betimlenmeye çalışılmaktadır (Karasar, 2012).

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, 2012-2013 öğretim yılında Kastamonu il merkezinde bulunan iki Kur'an kursuna (Elif Kız Kur'an Kursu ve Hacı Hayri Darende Kız Kuran Kursu) devam eden 156 kadın öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma örneklemine ait kişisel özellikler aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Örneklemın Kişisel Bilgileri

Değişkenler	Alt Değişkenler	N	%
Yaş	30-39	36	23,1
	40-49	46	29,5
	50-59	60	38,5
	60 ve üzeri	14	9,0
	Toplam		156
Öğrenim Durumu	Okur-yazar	8	5,1
	İlkokul	66	42,3
	Ortaokul	16	10,3
	Lise	34	21,8
	Üniversite	32	20,5
	Toplam	156	100,0
Meslek	Ev Hanımı	106	67,9
	Memur	20	12,8
	Emekli	30	19,2
	Toplam		156

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırma örnekleminin %38,5’i 50-59, %29,5’i 40-49, %23,1’i 30-39 yaş aralığında ve %9’u ise 60 yaş ve üzeri yaşıdadır. Araştırmaya katılan kadın öğrencilerin %42,3’ü ilkokul, %21,8’i lise, %20,5’i üniversite, %10,3’ü ortaokul mezunu ve %5,1’i de okur-yazardır. Meslek olarak örneklemin %67,9’u ev hanımı, %19,2’si emekli ve %12,8’i de memurdur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Çoştü (2009) tarafından geliştirilen “Dini Yönelim Ölçeği” kullanılmıştır. 37 maddeden oluşan ölçek, beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki her madde için ‘1. Hiç Katılmıyorum’, ‘2. Katılmıyorum’, ‘3. Kararsızım’, ‘4. Katılıyorum’, ‘5. Kesinlikle Katılıyorum.’ biçiminde beşli seçenek kullanılmıştır. Ölçeğin birinci alt boyutunu oluşturan Normatif Tarzı Dini Yönelim Ölçeğinden alınabilen en yüksek puan 150, en düşük puan ise 30’dur. İkinci alt boyutu oluşturan Popüler Tarzı Dini Yönelim Ölçeğinden alınabilen en yüksek puan 35, en düşük puan ise 7’dir. Dini Yönelim Ölçeğinin Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı ‘ $\alpha=0,87$ ’dir.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin çözümlenmesinde SPSS 16.0 (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) paket programı kullanılmıştır. Verilerin yaş, eğitim durumu ve meslek değişkenleri açısından karşılaştırılmasında aritmetik ortalama ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Yapılan analizlerde farklılaşma olduğu sonucu tespit edilmişse, bu farklılığın kaynağını belirlemek için “Scheffe post-hoc çoklu karşılaştırma testi” kullanılmıştır. Araştırmada gerçekleştirilen analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Betimsel Bulgular

Tablo 2. *Dindarlık Tutumlarının Betimsel Sonuçları*

Dindarlık Tarzı	N	Minimum	Maksimum	X	SD
Normatif Dindarlık	156	2,00	5,00	3,91	,098
Popüler Dindarlık		1,00	3,00	2,08	,424

Tablo 2’deki bulgulara göre araştırmaya katılan kadın öğrencilerin normatif dindarlık puanları, 2,00 ile 5,00 aralığında değişmektedir ve normatif dindarlık düzeyi 3,91 olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan kadın öğrencilerin popüler dindarlık puanları, 1,00 ile 3,00 aralığında değişmektedir ve popüler dindarlık düzeyi 2,08 olarak tespit edilmiştir. Bu veriler çerçevesinde Kur’an kursuna giden kadınların dindarlık özelliklerinin normatif dindarlık yönünde eğilim gösterdiği söylenebilir.

2. Bağımsız Değişkenlerin Anlamlı Farklılaşmalarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın bağımsız değişkenleri olan yaş, öğrenim durumu ve meslek değişkenlerinin anlamlı farklılaşma durumları ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

2.1. Yaş ve dindarlık boyutları ilişkisi

Dindarlık boyutları ve yaş bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığını anlamak için varyans analizi (ANOVA) yapılmış ve elde edilen veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. Yaşa Göre Dindarlık Boyutlarına İlişkin Bulgular

Yaş	N	Normatif Dindarlık*		Popüler Dindarlık**	
		X	SD	X	SD
30-39	36	3,68	,110	2,13	,334
40-49	46	3,79	,114	2,07	,523
50-59	60	3,99	,082	2,05	,384
60 ve üzeri	14	4,14	,068	2,08	,461
Toplam	156	3,91	,098	2,08	,424

*Tek Yönlü ANOVA F= 3,879 p= .000

**Tek Yönlü ANOVA F= 0,992 p= .972

Tablo 3'deki normatif dindarlık boyutu verilerine bakıldığında, aritmetik ortalamaların yaş artmasına paralel olarak yükseldiği görülmektedir. Varyans analizi sonucuna göre değişken grupları, yüksek düzeyde anlamlı olarak birbirinden farklıdır (F=3,879; p=.000). Scheffe testine göre de 30-39 yaşlar ile 40-49, 50-59, 60 ve yukarıya yaşlar birbirinden farklıdır. Buradan hareketle, Kur'an kursuna giden kadınların ait oldukları yaş grupları ile normatif dindarlık tutumları arasında bir ilişkinin var olduğunu; normatif dindarlık tutumlarının "40-49" ve ileri yaş gruplarında yüksek, 30-39 yaş grubunda ise düşük olduğunu söylenebilir.

Yaş değişkeninin diğer dindarlık boyutu olan popüler dindarlıkla ilişkisine baktığımızda, araştırma örnekleminin popüler dindarlık puanları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir (F=0,972; p=.972). Kur'an kursuna giden kadınların yaş gruplarına göre popüler dindarlık puanlarında bazı farklılaşmalar var olmakla birlikte, bunlar anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır.

2.2. Eğitim durumu ve dindarlık boyutları ilişkisi

Araştırmaya katılan kadınların eğitim durumlarının dindarlık boyutlarıyla ilişkisini anlamak amacıyla yapılan varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4. Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Boyutlarına İlişkin Bulgular

Eğitim Durumu	N	Normatif Dindarlık*		Popüler Dindarlık**	
		X	SD	X	SD
Okur-yazar	8	3,93	,071	1,91	,511
İlkokul	66	3,93	,082	1,99	,420
Ortaokul	16	3,88	,121	2,02	,265
Lise	34	3,92	,094	2,12	,353
Üniversite	32	3,89	,119	2,39	,470
Toplam	156	3,91	,098	2,08	,424

*Tek Yönlü ANOVA F= 1,256 p= .867

**Tek Yönlü ANOVA F= 3,679 p= .000

Eğitim durumuna göre dindarlık boyutlarına ilişkin bulgulara bakıldığında, örneklemin eğitim durumları yükseldikçe popüler dindarlık puanlarının da yükseldiği görülmektedir. Bu sonuç, eğitim ile popüler dindarlık arasında pozitif yönde büyük bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Varyans analizi sonucuna göre değişken grupları yüksek düzeyde anlamlı olarak birbirinden farklıdır (F=3,679; p=.000). Bu farkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Scheffe testi söz konusu ilişkiyi doğrulamıştır. Buna göre üniversite ile ortaokul mezunları; lise ile ilkokul mezunları; okur-yazar ile ortaokul mezunları; okuryazar ile ilkokul mezunları anlamlı olarak birbirlerinden farklıdır.

Eğitim durumu değişkeninin normatif dindarlıkla ilişkisine baktığımızda, araştırma örnekleminin normatif dindarlık puanları ile eğitim durumu değişkeni arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir (F=1,256; p=.867). Kur'an kursuna giden kadınların eğitim durumlarına göre normatif dindarlık puanlarında bazı farklılıklar var olmakla birlikte, bunlar anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır.

2.3. Meslek ve dindarlık boyutları ilişkisi

Örneklemin ev hanımı, emekli veya memur olmasının dindarlık boyutlarıyla ilişkisini anlamak amacıyla yapılan varyans analizi (ANOVA) sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 5. Mesleğe Göre Dindarlık Boyutlarına İlişkin Bulgular

Yaş	N	Normatif Dindarlık*		Popüler Dindarlık**	
		X	SD	X	SD
Ev hanımı	106	4,12	,087	1,96	,416
Memur	20	3,76	,143	2,19	,556
Emekli	30	3,82	,097	2,11	,346
Toplam	156	3,91	,098	2,08	,424

*Tek Yönlü ANOVA F= 3,475 p= .001

**Tek Yönlü ANOVA F= 4,182 p= .000

Tablo 5'teki bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan kadınların normatif ve popüler dindarlık puanlarının meslek değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Buna göre araştırma örnekleminin normatif ve popüler dindarlık algıları ile meslek değişkeni arasında çok yüksek bir ilişkinin var olduğu söylenebilir.

Kur'an kursuna giden kadınların popüler dindarlık algılarında meslek değişkeni anlamlı bir farklılaşma oluşturmuştur ($F=4,182$; $p=.000$). Ev hanımı olan kadınların popüler dindarlık ortalama puanı $X=1,96$, emekli olan kadınların $X=2,11$ ve memur olan kadınların ise $X=2,19$ 'dur. Gruplar arasındaki farkın kaynağını tespit etmek için yapılan Scheffe testi sonucuna göre, ev hanımları ile memur olan kadınların popüler dindarlık algıları farklılaşmaktadır. Buna göre Kur'an kursuna giden kadınlar arasındaki memur olarak görev yapanların popüler dindarlık eğilimlerinin yüksek düzeyde, ev hanımı olanların ise düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan araştırmaya katılan kadınların normatif dindarlık algılarında da meslek değişkeni anlamlı farklılık oluşturmuştur ($F=4,182$; $p=.000$). Ev hanımı olan kadınların normatif dindarlık ortalama puanı $X=4,12$, emekli olan kadınların $X=3,82$ ve memur olan kadınların ise $X=3,76$ 'dur. Gruplar arasındaki farkın kaynağını tespit etmek için yapılan Scheffe testi sonucuna göre ev hanımı olan kadınlar ile memur olan kadınların normatif dindarlık algıları farklılaşmaktadır. Buna göre Kur'an kursuna giden kadınlar arasındaki meslek olarak ev hanımlarının normatif dindarlık eğilimlerinin yüksek düzeyde, memur olarak görev yapanların ise düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Din ve dindarlığı, sosyal bilim alanında empirik temele dayalı olarak inceleme eğilimi, son yıllarda giderek artmıştır. Dini, gözlemlenebilir bir olgu olarak ele alan bu eğilim, bir toplumda dinin rolü ve önemini anlamak ve açıklamak için empirik bir perspektife dayanmaktadır. Dinin topluma veya toplumun din üzerine etkileri, bu eğilimi benimseyen birçok sosyologun ilgisini çekmektedir. Sosyal bilimlerdeki bu yönelime bağlı olarak dindarlık ve dindarlığın boyutları gibi kavramlar da temel ilgi konusu olmaktadır (Karaşahin, 2008).

Bu çalışmada, Kur'an kurslarına giden kadınların dindarlık algıları, normatif ve popüler dindarlık tipolojileri çerçevesinde empirik bir modelde incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Kastamonu il merkezindeki iki Kur'an kursuna devam eden 156 kadın öğrencinin görüşlerine başvurulmuştur. Elde edilen veriler neticesinde;

1. Kur'an kursuna giden kadınların dindarlık eğilimlerinin normatif yönde olduğu,
2. Bu eğilim ile yaş değişkeni arasında güçlü bir ilişkinin var olduğu,
3. Kadınların normatif dindarlık tutumlarının yaşın ilerlemesiyle birlikte güçlendiği,
4. Araştırmaya katılan kadınların eğitim durumları yükseldikçe popüler dindarlık puanlarının da yükseldiği,

5. Kur'an kursuna giden kadınların normatif ve popüler dindarlık puanlarının, meslek değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaştığı,

6. Araştırma örneklemini içerisinde memur olarak görev yapan kadınların popüler dindarlık eğilimlerinin yüksek düzeyde olduğu,

7. Buna karşın ev hanımlarının normatif dindarlık eğilimlerinin yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın ulaştığı bu sonuçlar bize, kadın dindarlığının normatif ve popüler görünümü hakkında belirli bir fikir verse de konunun farklı açılardan tartışılmaya ihtiyacı vardır.

Araştırmada tespit edilen öncelikli sonuç, Kur'an kursuna giden kadınların dindarlık özelliklerinin normatif dindarlık yönünde eğilim gösterdiğidir. Normatif dindarlık Waardenburg'a (1979, s. 358) göre; dinin orijinal formudur ve İslami terimle şer'i olanı ifade etmektedir. Bu tabir, Ortodoks din anlayışı, şer'i, kitabı vb. ifadelerle de aynı anlamda kullanılmaktadır (Aydın, 1987, s. 35). Normatif dindarlık, dinin hukuka dayalı doğasını özellikle vurgulamakta, Tanrıyla insan arasında aracılık işlevi görmeye kalkışan savların yasaklanmasına özen göstermekte ve ana kaynağa sıkı sıkıya bağlılığı benimsemektedir (Gellner, 1994, s. 26). Ayrıca üzerinde yazılı kültürün özelliklerini barındırmakta ve popüler din içerisindeki unsurları hurafe ve batıl itikatlar olarak ifade etmektedir (Günay, 1993). Normatif dindarlık, dinin temel emirlerini kitabi olarak kabul etmeyi ve dinin sosyal yapının özellikleri ile şekillenmiş unsurlarını reddetmeyi gerektirmektedir. Çoştur tarafından geliştirilen "Dini Yönelim Ölçeği"nde yer alan; *Allah'ın, söylediğimiz ve yaptığımız her şeyi bildiğine inanırım, Düzenli olarak beş vakit namaz kılarım, Kur'an'da anlatılanların hepsinin doğru olduğuna inanırım, Dini emirleri yerine getirme zorunluluğu hissederim.* vb. maddeler normatif dindarlığı yansıtmaktadır. Sonuç olarak normatif dindarlık, dinin halk inanışlarından arındırılış hali olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda araştırmaya katılan kadınların muska, nazar vb. popüler dini unsurları içermeyen kitabi bir dindarlık algısına sahip olduğu görülmektedir. Bu algının, kadınlar için önemli bir sosyalleşme imkânı olan Kur'an kurslarındaki öğrenme ortamlarında var olması da son derece olumludur. Çünkü Kur'an kursları, öğrenen bireylere dinle ilgili hurafe ve batıl inançlardan uzak bir din anlayışı kazandırmayı amaçlaması bakımından dinin popüler yönü ile değil sahil ve sağlam temeli ile ilgilenmektedir (Bkz. DİB, 2004).

Araştırmada kadınların sahip olduğu normatif dindarlık eğiliminin yaş artmasına paralel olarak güçlendiği bulgusuna da ulaşılmıştır. Bu bulgu kadınların dindarlık algılarında yaşın önemli bir değişken olduğu göstermektedir.

Yaşın, kişinin dindarlığı üzerindeki etkisi, farklı araştırmalara da konu olmuştur. Birleşik Devletlerde yaş ve dindarlık arasındaki ilişkiyi araştıran bazı araştırma sonuçları, 18 ile 30 yaşları arasında dinsel etkinlikte keskin bir düşüş olduğunu, bunu 30. yaştan sonra sürekli bir artışın takip ettiğini ortaya çıkarmıştır (Hallahmi ve Argyle, 1975, s. 326). Caravan'ın (1949) araştırmasında yaşlı nüfusun gençlere göre çok yüksek oranda ölüm sonrası hayata inandıkları belirlenmiştir. Stark (1968), ölüm sonrası hayata kesin olarak inananların oranının, daha aşağı yaşlarda %38 iken, 60 ve üzeri yaşlarda %70'e yüksel-

diğini tespit etmiştir (Hallahmi ve Argyle, 1975). Türkiye’de yaş ve dindarlık ilişkisine empirik düzeyde ilk dikkat çeken Taplamacıoğlu (1962) da araştırmasında namaz kılan, oruç tutan ve diğer dini görevleri yerine getirmeye çalışan kimselerin oranını 16-30 yaş grubunda %31,8, 30-50 yaş grubunda %48,5, 50 ve üzeri yaş grubunda ise %68,5 olarak tespit etmiştir. Köktaş(1993)’ın araştırmasında Allah inancının, 30. yaştan itibaren ilerleyen yaşla birlikte artış gösterdiği ortaya çıkmıştır. Uysal (1995) da yaş ilerledikçe insanların dine karşı daha olumlu tutum ve davranışlar geliştirdiğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak yaşın ilerlemesiyle dini yaşayış ve dindarlıkta pozitif yönde bir değişimin varlığı görülmektedir ve bu sonuç araştırma bulgularımızla da paralellik arz etmektedir.

Farklı dini anlayış ve yaşayış biçimleri içersinde popüler din unsurlarını ihtiva eden halk inanışları önemli bir yere sahiptir. İslam’ın içerisinde bazı dini konularda kişilere tercih hakkının sunulması ve geniş bir mubahlar alanında yine karar yetkisinin bireye bırakılması, İslam ve yerleşik kültürün etkileşimine zemin hazırlamıştır. Bu serbestlik neticesinde yerel kültür unsurları dini alana nüfuz ederek popüler dini bir alan oluşmuştur (Tekin, 2009, s. 54). Normatif dindarlık kurallara dayanan katı bir sistem iken, popüler dindarlık adak, muska, nazar gibi değerleri olan, yazılı herhangi bir kuralı olmayan esnek bir yapıya sahiptir. Günay’a (1993) göre popüler dindarlık, kendinde kökleşmiş, kalıplaşmış unsurları barındıran, şekilci, geleneksel bir dini anlayış özelliği göstermektedir. Popüler dini anlayış, öğretiden çok büyüyü, şer’i yasalardan çok dini coşkuyu vurgulamaktadır (Gellner, 1994, s. 26). Popüler dindarlık, daha çok kötülük probleminden etkilenmekte ve bu dünyadan fayda ummayı vaat etmektedir (Örnek, 1966, s. 17). Özetle bu dini yaklaşım, dinin faydacı ve pratik yönünü açık bir şekilde ortaya sermektedir.

Araştırmamızda kadınlardaki popüler dindarlığın özellikle eğitim durumu ile yakın bir ilişkisi içerisinde olduğu görülmüş ve örneklemin eğitim durumları yükseldikçe popüler dindarlık eğiliminin de güçlendiği tespit edilmiştir. Bu durum, bireylerin eğitim seviyelerindeki yükselişe ve modernleşmeye rağmen, kadınlar arasında büyüsel, metafizik alana ilginin devam ettiğini, nazar, muska, büyü gibi popüler dini unsurların hala inanılabilirliğini koruduğunu göstermektedir. Bu bağlamda popüler dini inanışların, sadece eğitim seviyesi düşük insanlar arasında görülen bir olgu olmadığı söylenebilir. Bu meyanda çağdaş kültürün en yüksek seviyesine erişen batılı milletlerin halk topluluklarında da eski çağlardaki inanışların izleri görülebilmektedir (Erdil, 1988, s.13).

Popüler dini unsurlara karşı kadınların tutumları farklı araştırmalarda da incelenmiştir. Konu ile ilgili olarak Tekin (2009) araştırmasında, üniversite mezunu kadınların %44,4’nün türbe ziyaretine gittiklerini, %77,8’inin ise nazara inandıklarını ifade etmektedir. Açıkgöz (2010) ise üniversite mezunu kadınlar arasında nazar, fal ve büyüye inananların çoğunlukta olduğunu tespit etmiştir. Kaya (2011) da araştırma örneklemindeki kadınların çoğunluğunun, nazar, muska ve kabir ziyareti konusunda güçlü tutumlara sahip olduklarını belirlemiştir. Sonuç olarak bu araştırmalar ve bulgularımız çerçevesinde, kadınların popüler dindarlık yönünde güçlü bir eğilime sahip olduğunu ve eğitim durumları yüksek olan kadınlar arasında da popüler dindarlık tutumlarının yine güçlü bir şekilde var olduğunu söylemek mümkündür.

Kişilerin farklı sınıf, eğitim, meslek ve gelir gruplarına mensubiyetleri, onların dini yaşayışlarını, tutum ve davranışlarını etkileyebilmektedir. Araştırmamızda Kur'an kursuna giden kadınların normatif ve popüler dindarlık puanlarının meslek değişkenine göre de anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre araştırma örneklemini içerisinde memur olarak görev yapan kadınların popüler dindarlık eğilimleri yüksek düzeyde iken, ev hanımlarının ise normatif dindarlık eğilimleri yüksek düzeydedir. Dolayısıyla çalışan kadınlar popüler dindarlığa doğru dini bir yönelim gösterirken, çalışmayan kadınlar normatif dindarlık eğilimi içindedirler. Bu çerçevede kadınların ev hanımı olmaları ya da çalışıyor olmalarının onların dindarlık algılarında önemli değişimlere yol açtığı söylenebilir. Bu durum ise şu şekilde yorumlanabilir. Çalışan kadın, toplum içerisinde kendisine verilen farklı rolleri icra etmektedir. O sadece çocuklarının annesi ya da bir eş değil, aynı zamanda işinin kendisine yüklediği rolleri de icra eden evinin dışında, işinin kendisine verdiği statü ile sosyalleşen bir bireydir. Bu bağlamda birden çok rolü icra eden kadın, dini ritüelleri geleneksel anlayıştan farklı olarak yaşayabilmektedir. Ev hanımları ise çalışan kadınlara göre çoğunlukla sosyal etkiden daha uzak olmakla, geleneksel din anlayışı içerisinde ritüelleri geleneksel formlara benzer şekilde yerine getirmektedirler. Bu ve benzeri faktörler çalışan kadın ve ev hanımı ayrımında kadınların dini yönelimlerini değiştirebilmektedir.

Diğer taraftan çalışan kadınların eğitim seviyelerinin de ev hanımlarına göre daha yüksek olduğu araştırma kapsamında tespit edilmiştir.

Tablo 6. *Eğitim Durumu ve Meslek Değişkeninin Çapraz Verileri*

		Meslek		
		Ev hanımı	Memur	Emekli
	Okur-yazar	N 6	0	2
		% 5,7	0	6,7
	İlkokul	N 56	0	10
		% 52,8	0	33,3
Eğitim Durumu	Ortaokul	N 14	0	2
		% 13,2	0	6,7
	Lise	N 20	8	6
		% 18,9	40	20
	Üniversite	N 10	12	10
		% 9,4	60	33,3
Toplam		N 106	20	30
		% 100	100	100

Tablo 6'da araştırmaya katılan memur kadınların %60'ının üniversite, %40'ının da lise mezunu olduğu; ev hanımlarının ise %9,4'ünün üniversite, %18,9'unun lise, %13,2'sinin ortaokul, %52,8'inin ilkokul mezunu, %5,7'sinin ise okuryazar olduğu görülmektedir. Bu verilerde memur olarak görev yapan kadınların eğitim seviyelerinin yüksek, ev hanım-

larının ise düşük olduğu görülmektedir. Söz konusu bu durum, araştırmada tespit edilen kadınların eğitim seviyeleri yükseldikçe, popüler dindarlık eğilimlerinin güçlendiği bulgusuyla da ilişkilidir. Burada eğitim düzeyinin popüler dindarlık üzerindeki etkisi, meslek değişkeninde de farklılık oluşmasına neden olmuştur. Yani memur kadınların popüler dindarlık eğilimlerinin güçlü olması, onların eğitim seviyelerinin yüksek olmasının sonucudur. Bu iki değişken bir arada düşünüldüğünde, eğitim seviyesi yüksek olan ve çalışan kadınların, çok güçlü popüler dindarlık tutumlarına sahip olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Açıkgöz, S. (2010). *Toplumsal değişim sürecinde kadın dindarlığı (Adıyaman/Çelikhane örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akgül, M. (2004). Yaşlılık ve dindarlık: dindarlık, hayattan zevk alma ve mutluluk ilişkisi: Konya huzurevi örneği. *Dini Araştırmalar*, 7 (19), 19-56.
- Arabacı, F. (2003). Türkiye'de dini sosyalleşmenin temel etkenleri. *Dini Araştırmalar*, 6 (16), 39-54.
- Arslan, M. (2004). *Türk popüler dindarlığı (Çorum örneği)*, İstanbul: DEM Yayınları.
- Aydın, M. (1987). *Alt tabakalarda İslami anlayış farkları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgin, V. (2003). Popüler kültür ve din. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 193-214.
- Çoştu, Y. (2009). Dine normatif ve popüler yaklaşım: bir dini yönelim ölçeği denemesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (15), 119-139.
- DİB, (2004), *Kur'an kursları öğretim programı (yüzünden okuyanlar için)*. Ankara.
- Erdil, K. (1988). *Yaşayan hurafeler*. Ankara: TDV Yayınları.
- Fırat, E. (1977). *Üniversite öğrencilerinde Allah inancı ve din duygusu: din psikolojisi açısından bir değerlendirme*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gellner, E. (1994). *Postmodernizm, İslam ve us*. Ankara: Ümit Yay.
- Günay Ü. (1993). *Din sosyolojisi dersleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- _____ (2006). Dindarlığın sosyolojisi, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, Ü. Günay ve C. Çelik (Editörler). Adana: Karahan Kitabevi.
- Hallahmi, B. B. ve Argyle, M. (1975). *The social psychology of religion*. Routledge & Kegan Paul.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yay.
- Karavaşin, H. (2008). Din sosyolojisinde dindarlığın ölçülmesi problemi üzerine bir araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIX (1), 191-200.

- Kaya, K. (2011). *Kadın dindarlığı ve sosyalleşme (Yeni Süksün kasabası örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayıklık, H. (2002). Bireysel dindarlığın psikolojik kaynakları. *Dini Araştırmalar*, 5 (13), 27-40.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye’de dini hayat (İzmir örneği)*. Ankara: İşaret Yayınları.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 1-26.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve din*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Mutlu, K. (1989). Bir dindarlık ölçeği (sosyolojide yöntem üzerine bir tartışma). *İslami Araştırmalar Dergisi*, 3 (4), 194-199.
- Okumuş, E. (2002). *Gösterişçi dindarlık*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık, etkileşim ve değişim*. İstanbul: DEM Yay.
- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve çevresinde hayatın kesin safhalarıyla ilgili batıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Pargament, I. K. (2003). Tanrım bana yardım et, din psikolojisi açısından başa çıkmanın teorik çatısına doğru. (Çev. A. Albayrak). *Tabula Rasa*, 3 (9), 207-238.
- Subaşı, N. (2002). Türk(eye) dindarlığı: yeni tipolojiler. *İslamiyat*, 5 (4), 17-40.
- Şentürk, H. (1997). *Din psikolojisi*. İstanbul: Esra Yayınları.
- Taplamacıoğlu, M. (1962). Yaşlara göre dini yaşayışın şiddet ve kesafeti. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 141-151.
- Tekin, B. (2009). *Kadın dindarlığına sosyolojik bir bakış (Hacılar örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uysal, V. (1995). İslamî dindarlık ölçeği üzerine bir pilot çalışma. *İslamî Araştırmalar*, 8 (3-4), 263-271.
- _____ (2006). *Türkiye’de dindarlık ve kadın*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Yapıcı, A. (2004). Din bilimleri alanında yapılan empirik çalışmalarda karşılaşılan metodolojik bir problem, ölçek mi olguyu, olgu mu ölçeği oluşturmaktadır?. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 85-118.
- Yapıcı, A. ve Kayıklık, H. (2005). Ruh sağlığı bağlamında dindarlığın özsaygı ve kaygı ile ilişkisi, Çukurova Üniversitesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (9), 177-206.
- Yavuz, K. (1982). Din psikolojisinin araştırma alanları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 87-108.
- Yıldız, M. (2001). Dindarlığın tanımı ve boyutları üzerine psikolojik bir çalışma. *Tabula Rasa*, 1 (1), 19-42.
- _____ (2006). *Ölüm kaygısı ve dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Waardenburg, J. (1979). Official and popular religion as a problem in Islamic studies, *Official and Popular Religion: Analysis of a Theme for Religious Studies*, P. H. Vrijhof & J. Waardenburg (Editörler). New York: The Hague Mouton Publishers.